

EGY BÁCSKAI FALU TELEPÜLÉSKÉPÉNEK KIALAKULÁSA ÉS VÁLTOZÁSAI

THE FORMATION AND TRANSFORMATION OF THE SETTLEMENT
VISUAL IDENTITY OF A VILLAGE IN BAČKA
FORMIRANJE I PROMENE U VIZUELONOM IDENTITETU
JEDNOG BAČKOG SELA

MORVAI-RÁCZ RICHÁRD

egyetemi hallgató

Községközi Műemlékvédelmi Intézet, Szabadka

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar

Történelem Tanszék, Újvidék, IV. évfolyam

richardbt1011@gmail.com

SZŐKE Anna 2022. *A polgárság megjelenése egy paraszti közösségben.*

Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Kishegyes

Szőke Anna vajdasági magyar óvodapedagógus, a Brunszvik Teréz Magyar Óvodapedagógusok Egyesületének első és tiszteletbeli elnöke, a néprajztudományok doktora már évtizedek óta kutatja Vajdaság minden szegletének néprajzát. Kutatásai főként Kishegyes alapos etnológiai és helytörténeti feltérképezése köré épülnek.

A polgárság megjelenése egy paraszti közösségben című, 2022-ben a Kiss Lajos Néprajzi Társaság gondozásában megjelent könyve a népi építészet, a néprajzi szokások és a település lakóinak élet- és építkezésmódját mutatja be az 1769-es újratelepítést követően. A monográfia első fejezetében (11–19) a települést 1476-os első írásos említésével, valamint az 1763-as Cothman Antal udvari kamarai tanácsos helyszíni szemléjével, utazásával helyezi történelmi és földrajzi kontextusba. Ugyanakkor említést tesz a falu kialakulását meghatározó demográfiai és gazdasági tényezőkről is. Három térkép segítségével (15, 17–18) szemlélteti a településszerkezet, valamint a településképet meghatározó elemek: a szérűskertek és a szálláskertes utcák elhelyezkedését és kiterjedését. Ugyanitt a szerző az utcák és a településszerkezet, valamint a falu belterének kialakulását meghatározó társadalmi jelenségről is értekezik. A fejezet végén az 1783-as úrbéri térkép és a kialakult utchálózat analízisével és komparatív elemzésével igyekszik a lakosság szokásait, mindennapi életét és a népi építészetet egy ív alá vonva bemutatni. A *Parasztpolgári házak Kishegyes*

Nagyutcáján (20–44) című fejezet a néprajzi kutatások szempontjából a kötet legértékesebb része. A kishegyesi főutca kialakulását és változásait történelmi kontextusba helyezve elemzi és mutatja be. Az itt épült házak elemzésével (28), melyek külsőségeiben a városi építészet jeleit hordozzák magukon, az új fel-törekvő parasztréteg megnövekedett igényeit, illetve társadalmi szerepbetöl-tését és szokásait mutatja be. Ami a népi és városi építészetet illeti, a települé-sen a millenniumi időszakot követően, 1896 után jelennek meg a városiasodás jelei, amikor is az utca egyik szakaszán kialakulnak a polgári házak. A lakó-épületek a szecesszió, valamint a historizmus elemeit tartalmazták. Ennek ismertetése kapcsán a szerző művészettörténeti elemzést is végez. Emellett a lakosság vallási, statisztikai elemzését is itt ismerteti. A fejezet elején megfo-galmazott célkitűzés, hogy a település lakóinak kettős életmódját bemutassa a történelmi és a statisztikai körülmények ismertetését követően – a főutcán élők életmódjának leírásával – kerül megvalósításra. Ebben többek között az öltözködés, a házak kinézete, bútorzata, valamint a lakosság fontos ünne-péseinek bemutatása történik. A fejezet gazdagon illusztrált. A monográfia törzset az ezt követő fejezetek képezik. *A Nagyutca történelmet ír* (45–54) című fejezetben a kishegyesi lakók közös, hétköznapi célokra használt épüle-teit és szakrális térben elhelyezkedő emlékműveit mutatja be. Így a zsandár-laktanya, a Nagykokcsma, a mai színház, valamint a templom körül található szobrok keletkezését, történetét mutatja be. A könyv következő alkotórésze a leggerjedelmesebb (55–116), melyben az említett utcában élők – mindenek-előtt – házait, de családtörténeteit, életét és szokásaikat is megismerhetjük. A szintén gazdagon illusztrált fejezetben a beszélgetések transzkripciói, az adatközlők visszaemlékezései, a történelmi források bemutatása bontja ki a történeteket. Ezek segítségével ismerjük meg többek között a Bábí, a Jáni, a Pecze, a Raffay, a Szőke és egyéb, a település történetében fontos helyet fogla-ló és szerepet betöltő családok lakóházait, épületeit és az azokat meghatározó eseményeket. A falusi gazdálkodás elengedhetetlen eleméről, a piactérről és az azt meghatározó árucseréről, az itt található egykori és mai üzlethelyisé-gekről a következő, ötödik fejezetben (117–130) olvashatunk. A gazdasági folyamatok bemutatásának köszönhetően megismerjük az itt megtartott pi-acok, illetve azok urbanizációra gyakorolt hatásait is. A piactér bemutatását követően a Fabó, a Hajnal és a Szőke családokkal és házaik történetével is megismerkedhetünk. A polgári házak és azok építészeti jellemzőinek bemu-tatása után a nagyparaszti házak leírása következik, melyeket a Kátai, a Gálik és a Halasi házak példáján igyekszik az olvasó elé tárni. A hetedik (139–144), a nyolcadik (145–148) és a kilencedik (149–158) fejezetek a jugoszláv szocia-lizmus, valamint napjaink építészetének jellemvonásait, az új építőanyagok és stílusok használatát mutatja be. *Az úri negyed* cím alatt, a kilencedik fejezet-

ben a múlt század 60-as éveiben megjelenő tömbházakat és az azokban élők mindennapi életét is ismerteti. Ugyanakkor a mai építészet jellemvonásait is szemlélteti, melyek a népi építészet elemeitől, valamint a település történelmi kontextusától távol állnak. Az utolsó előtti fejezetben *Zsellérházak* címen (159–166) az Iparos utca egyes házait, valamint az utcában helyet kapó különböző szakmákat és az azokat művelő családok történetét ismerheti meg az olvasó. Az utolsó fejezetben (mely azonos a *Bácskai nagybirtokosok* címen a *Bácsország* 108. számában megjelent tanulmánnyal) a Welker-tanyát, tulajdonosainak és a tanya történetéhez fűződő családok életét mutatja be. A történetírás szempontjából talán ezt nevezhetjük a legfontosabb fejezetnek, hiszen a vajdasági németiség kálváriája mellett az itt élő nagybirtokosok életébe is betekinthetünk, akikről áttekintő monográfia még nem készült idáig.

Összességében a 176 oldalas monográfia interdiszciplináris megközelítés segítségével fehér foltokat tüntet el a település múltjának térképéről, gazdagítva a mai lakosok és az érdeklődő kutatók tudását. Sajnáljuk, hogy az egyes fejezetek, illetve a monográfia végén nincs feltüntetve a felhasznált irodalom, illetve az elemzett források jegyzéke, ami nehezíti majd a későbbi kutatásokat, az ahhoz szükséges információk begyűjtését. Ugyanis inkább néprajzi jellegű szintézisről van szó, a történelmi kontextus és az épületek történelmi háttere további kutatásokra szorul, ami az elkövetkező időszakban a történésszerekre hárul majd.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy egy könnyen, élvezetesen olvasható, új információkban és illusztrációkban bővelkedő könyvről beszélhetünk, mely minden vajdasági, de főként minden kishegyesi család könyvespolcán méltó helyet érdemel.

Beérkezés időpontja: 2025. augusztus 3.

Elfogadás időpontja: 2025. augusztus 15.

